

johon sain ohjausta, ja lähteä ulkomaille. Simo olisi tarvinnut vastavaan irtioton, mutta useammastakin syystä se ei ollut hänelle mahdollista (s. 296). Kirkkopoliittisesti Simo Kiviranta ja Seppo Teinonen olivat samassa rintamassa naispappeuden vastustamisessa. Teinosen kääntymisen roomalaiskatolilaiseksi on täytynyt olla Simolle vaikea pala.

Katkelmien lopussa on Simo Kivirannan väitöskirjaa varten laatima tutkimussuunnitelma vuodelta 1973 (s. 295–296). Se on jatkoa aikaisemille yhteisille suunnitelmillemme. *Katkelmia* ei kuitenkaan kerro mitään niistä kaavaviluilta, joita Simo myöhemmin laati Albrecht Ritschliin liittyvän varhaiskirkon tulkinnan analysoimiseksi. Sen tiedän, että hän jossakin vaiheessa esitti suunnitelmansa Tuomo Mannermaalle, joka totesi siinä olevan ikään kuin kolme päällekkäistä alkua. Tuomon antama palaute ilmeisesti jarrutti Simon etenemistä aiheen työstämisessä ja luultavasti lisäsi Simon etäännyttämistä Mannermaasta myös tieteellisissä kontakteissa.

Oma arvioni on, että vuosien myötä Simon ylimitoitettu itsekriittisyys hänen itsensä väitöskirjalleen asettamaa tasoa kohtaa tuli lopulta työn valmistumisen esteeksi. Samanaikaisesti hän entistä enemmän sitoutui työhön Suomen evankelisluterilaisen kirkon pelastamiseksi ”naispappeuden harhaopilta ja kirkon tunnustuksen turhentavilta ekumeenisilta yhteysasiakirjoilta”.

Juuri Teinonen antoi Simolle kunnianimen *pansofos* (kaikesa viisas, yleisnero, s.7). Se oli aito tunnustus Simolle eikä mitään vinoilua. Eivät ainoastaan Simon opetuslapset, vaan myös hänen kanssaan eri mieltä olevat voivat tunnustaa tämän arvonimen oikeuteksi. Miten hän viisauttaan käytti, on jokaisen hänet tunteneen ja hänen elämäntyöhönsä tutustuneen punnittava asia. *Katkelmia* ja sen taustana olevat haastattelut ovat kaikista muodollisista ja sisällöllisistä puutteistaan huolimatta välttämätön dokumentti, kun Helsin-

gin yliopiston teologisen tiedekunnan ja Suomen evankelisluterilaisen kirkon historiaa viime vuosittain viimeisiltä vuosikymmeniltä tutkitaan.

JUHANI FORSBERG
DOS., HELSINKI

LEA NISKANEN
Boktryckarna i Åbo
1750–1828: En bokhistorisk studie genom ett yrke.
Diss. Lund. Bokhistoriska skrifter: nr 5. Lund:
Avdelningen för ABM och bokhistoria, Lunds universitet 2010. 285 s.

Sen jälkeen, kun Carl-Rudolf Gardberg julkaisi varhaisia suomalaisia kirjapainoja koskevan trilogiansa 1940–1950-luvuilla, suomalaisia kirjanpainajia ei ole juuri tutkittu. Heitä kyllä sivutaan useissa eri tutkimuksissa, joissakin laajastikin, muun muassa Anna Perälän laatimassa kirjapainojen *Typografisessa Atlaksessa* (2000), mutta varsinaiseksi tutkimuskohteeksi heitä ei ole ottanut kukaan. Gardbergin työ oli siinä määrin laaja ja perusteellinen, ettei kirjanpainajatutkimukselle ole nähty polttavaa tarveakaan.

Ilolla on kuitenkin pantava merkille Lea Niskasen tuore väitöskirja, jossa hän on ottanut tutkimuksensa kohteeksi kaksi ensimmäistä Turun akatemian kirjapainon Frenckell-sukuista painajaa, isän ja pojan. Frenckellien aikakausi ajoittuu Suomen kirjahistoriassa eräänlaiseen murroskauteen – aikaan, jolloin kirjallisuuden tuotanto sekä määrällisesti kasvoi että laadullisesti monipuolistui ja kirjanpainajan ammatti professionalisoitui. Tarkastelunsa näkökulmaksi tekijä on valinnut ranskalaisen sosiologin Pierre Bourdieun teorian symbolisen pääoman keräämisestä ja sen vaikutuksesta kirjanpainajan toimintaan. Symbolisella pääomalla Bourdieu

tarkoittaa niin henkisiä kuin sosiaalisiakin edellytyksiä, joita tutkimuskohde kerää itselleen pyrkiesään eteenpäin urallaan. Tällaisia ovat esimerkiksi kielitaito, sosiaaliset verkostot ja kouluttautuminen. Taloudellinen pääoma jää kuitenkin tarkastelun ulkopuolelle.

Lea Niskasella on ollut käytettävissään runsaasti Suomen kirjahistoriaan liittyvää peruskirjallisuutta, johon Pippingin, Gardbergin ja muiden klassikkojen rinnalla kuuluvat useat viime vuosina ilmestyneet julkaisut. Koska tutkimuskohde on aiemmassa tutkimuksessa perin juurin koluttu, uuden löytäminen on haasteellista ja edellyttääkin jonkin uuden näkökulman, jollaiseksi tässä on valittu juuri Bourdieun erityisesti sosiologisessa tutkimuksessa paljon käytetty teoria.

Niskanen käsittelee Turkua ja akateemista maailmaa työssään varsin laajasti. Hän luo kuvan 1700-luvun jälkipuolen arvoista, asenteista ja siitä, mitä kirjallisuudessa maailmassa liikkui ja mitä siihen perehtyneet ihmiset ajattelivat. Hän tarkastelee työssään niin kirjanpainamista eri puolilta, lukemista, kirjanomistusta, kirjamarkkinoita, erilaisia kirjallisia seuroja, joita toimi erityisesti Turussa 1700–1800-lukujen vaihteessa, vain osan mainitakseni. Esiin nousee kiinnostavia tapahtumia ja henkilöitä, mutta lukija jää tuon tuostakin ihmettelemään, miten kaikki esiin nostetut asiat liittyvät Frenckelliin ja tämän uraan kulttuurisen ja sosiaalisen pääoman kerääjänä. Toki Frenckellit olivat monessa mukana – heillä oli kirjapainon lisäksi kirjakauppa, he toimivat aktiivisesti erilaisissa seuroissa ja painoivat ensimmäistä suomalaista sanomalehteä. Samalla he kuitenkin olivat riippuvaisia yhteiskunnallisesta tilanteesta ja olosuhteista. Kuinka paljon Frenckell on pystynyt itse vaikuttamaan esimerkiksi painetun kirjallisuuden määrään tai sisältöön – eikö kirjanpainajan tehtävä ollut eläkkeeseen painaa ne käsikirjoitukset, jotka hänelle tuotiin painettaviksi? Jos Ruotsin itäinen provinssi oli emämaata jäl-

jessä kaunokirjallisuuden tuotannossa tai siellä painettua kirjallisuutta leimasi tuohon aikaan vielä vanhakantaisuus tai konservatiivisuus, kuinka kirjapainon faktori olisi voinut muuttaa kirjantuotannon suunnan? Kun taas kirjamarckinat alkavat kehittyä, kysyntä ja tuotanto kiihtyy, onko sekään yksittäisen kirjanpainajan ansiota, ainakaan yksinomaan.

Bourdieuin teoria on kiinnostava, mutta tekijä ei käytä sitä hyödykseen läheskään siinä määrin, kuin olisi ollut mahdollista. Hän tekee tosin aika ajoin avauksia oikeaan suuntaan. Esimerkiksi Frenckellin kiistoja Bremerin ja Hisingerin kanssa tekijä käsittelee selkeästi ja johdonmukaisesti. Siinä hän on myös tutkimuksen ytimessä, koska esimerkiksi kiistat kirjapainoprivilegioista vaikuttavat suoranaisesti tämän keräämään symboliseen pääomaan ja menestymiseen markkinoilla. Valitettavan monessa kohdin työ jää kuitenkin vain aiemmassa tutkimuksessa todettujen asioiden kompiloinniksi.

Toisinaan taas hyvät yritykset eivät johda toivottuun lopputulokseen. Tekijä pyrkii esimerkiksi kuvaamaan painetun kirjallisuuden määrää vertaamalla keskenään Pippingin bibliografian ja Fennica-tietokannan tarjoamia tietoja. Kiinnostavampaa tutkimusasettelun kannalta olisi kuitenkin ollut verrata suomen- ja ruotsinkielisen kirjallisuuden välisiä suhteita — erityisesti Ruotsissa painetun kirjallisuuden määrää suhteessa Suomen puolella painettuun, koska juuri se olisi kertonut Frenckellien ruotsalaisten kirjanpainajien kanssa käymästä valtataistelusta, johon tekijä moneen otteeseen sinänsä viittaa.

Kielikysymyksen on paikoitellen esillä, mutta tutkimuksessa ei paneuduta siihen syvällisesti. Monet vaill selitystä jäävät, esiin nostetut historialliset tosiasiat olisivat kenties myös saaneet aivan toisen aseman tutkimuksessa, jos tekijä olisi peilannut rohkeammin valitsemaansa teoriaa niihin. Tämä olisi tehnyt työstä yhtenäisemmän ja

luonut siihen läpi työn kulkevan punaisen langan niiden langanpätkien sijaan, joita tekijä nyt lukijalle tarjoaa.

Merkinnöissä esiintyy jonkin verran epätarkkuuksia. Ruotsalaisen tutkimuskirjallisuuden osalta tekijä on käyttänyt validisti myös uudempaa kirjahistoriallista tutkimusta, mutta suomalaista uutta tutkimusta hän ei ole hyödyntänyt parhaalla mahdollisella tavalla niiltäkään osin kuin ne on mainittu hänen kirjallisuusluettelossaan, vaan tukeutuu varsin vanhaan suomalaiseen tutkimukseen. Esimerkiksi puhuessaan kirjanpainajamerkeistä ja Frenckellien typografisista uudistuksista tekijän olisi ollut syytä viitata suomalaisen *Typografiseen Atlakseen* vuodelta 2000 ja kirjakauppa käsitellessään hänen olisi kannattanut viitata edes 1940-luvun tutkimuksen rinnalla, ellei sijasta, uusimpaan suomalaiseen kirjakauppatutkimukseen, jota on viime vuosina ilmestynyt runsaasti. Painamattoman lähdeaineiston osalta puolestaan Kansliakollegion arkisto on jäänyt kokonaan koskematta, vaikka siihen sisältyy myös suomalaisia kirjanpainajia koskevia dokumentteja.

Vaikka väitöskirja jääkin kysymyksenasettelunsa ja teorian soveltamisen osalta puolittiehen, se tarjoaa hyvän yleiskuvan Turun kirjallisesta elämästä ja kulttuurista kustavilaisen ajan osalta. Lisäksi kirja on selkeästi ja kiinnostusta herättävästi kirjoitettu ja ulkoasultaan yksinkertaisuudessaan tyylikäs.

TUIJA LAINE
DOS., HELSINKI

ILKKA HUHTA (TOIM.) Sisällissota 1918 ja kirkko. SKHST 212. Helsinki. 308 s.

Tammikuussa 2008 Helsingin yliopistossa järjestetty seminaari vuoden 1918 sodan ja evankelisluterilaisen kirkon suhteesta liittyi sodan

90-vuotismuistoon. Seminaarin esitelmien pohjalta on sen järjestelyissä keskeisesti mukana ollut dosentti Ilkka Huhta toimittanut kokoomateoksen. Kirja muistuttaa 1900-luvun kirkkohistorian yleislinjoja kartoittavaa artikkelikokoelmaa *Kirkko suomalaisessa yhteiskunnassa 1900-luvulla*, jonka Eino Murtorinne ja Markku Heikkilä toimittivat 1977.

Kun seminaareihin ja konferensseihin valitaan esitelmäsiijöitä, ei näissä valinnoissa käytetä tieteellisen arvioinnin asiantuntijamenetelyä. Monensuuntaiset tekijät vaikuttavat esitelmäsiijöiden valintoihin; joskus myös poliittiset, kirkkopoliittiset ja henkilökemiaan liittyvät piilofunktiot. Seminaarin anti heijastaakin usein juuri näitä valintoja. Konferenssijulkaisut tarjoavat siksi hyvän lähtökohdan aihepiirin kriittiselle jatkokeskustelulle.

Dosentti Huhdan toimittamassa teoksessa kunkin artikkelin tekijä vastannee omasta tuotoksestaan. Teoksen juonne ja selkeä tutkimuskysymys on, miten Suomen kirkko kohtasi vuoden 1918 sodan. Artikkelien eritasoisuus ja ongelmakenttien painotusten erilaisuus heikentävät jossain määrin teoksen kiinteyttä. Kirjoittajia on 17. He ovat teologeja, historian tutkijoita ja muita humanisteja. Varsinaisia politologeja tai valtio-oikeuden tuntijoita ei ole kirjoittajien joukossa.

Termi sisällissota on nyt virallistettu kirkkohistorian työvälineeksi. On muistettava, ettei sekään avaa kaikkia vuoden 1918 sodan ulottuvuuksia. Kuulun siihen — 1970-luvulla historiaa opiskelleeseen sukupolveen — joka tottui käyttämään sodasta nimitystä kansalaissota-vapaussota. Tuolloin haluttiin monipuolistaa maailmansotien välisen ajan porvarillisen Suomen vapaussota-tulkintaa. Professori (emeritus) Matti Klinge totesi vuonna 2007 käyttävänsä kaksiosaista nimitystä, koska se tuo esille sodan sisä- ja ulkopoliittisen aspektin.

Ideologinen torjunta pelkän vapaussota-termin käyttöön on ymmärrettävää, mutta toisaalta kriittisten kirkkohistorian tutkijoiden ei